

Tarih ve Tekerrür

H. Hilal Şahin*

ORCID- 0000-0002-3192-4658

Öz

Bu çalışmamızda öncelikle tarihin ne olduğu sorgulanmış ve tanımsal olarak tarihin ne denli değişken anlamlar içerdiği tespit edilmiştir. Tüm zamanlarda tarihin çok farklı tanımlarının yapılması ondaki anlam arayışının bir ürünü olsa gerek. Tarihin temel yapıtaşları olay, olgu, kişi, zaman ve mekândır. İnsanın varoluşuyla başlatılan modern tarihçilik esasen insanın yapıp ettiklerinin bir hikâyesi olarak uzun zaman ele alınmıştır. Ancak özellikle olayların salt yazımının bir kenara bırakılması ile tarihin anlamsal ve kavramsal anlamlandırılmasına başlanmıştır. Tekerrür kavramı da bu anlam içinde ele alınmış ve “tarih tekerrürden ibaret mi değil mi” bahsi tarih felsefesinin konuları içinde yer almış çalışmamızda da günümüze kadar süregelmiştir. Bu bağlamda çalışmamızda tekerrür konusuna da literatür ekseninde açıklama getirmeye çalıştık.

Anahtar Kavramlar: Tarih, Tekerrür, Olay, Olgu, Zaman.

Gönderme Tarihi: 10/09/2019

Kabul Tarihi:23/12/2019

* Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi Tarih Bölümü, Genel Türk Tarihi, E-posta:hilal.sahin@giresun.edu.tr

History and Repetition

Abstract

In this study, first we questioned what history is and determined how history contains changeable meanings definitionally. Making very different definitions of history at all times must be a product of the search for meaning in it. Basic constituents of history are event, fact, person, time and space. Started with existence of human, modern historiography essentially has been addressed for a long time as a story of what human had done. However, the semantic and conceptual interpretation of history has begun especially with the mere writing of events. The concept of repetition is also considered within this meaning the question of “*does history repeat itself or not?*” took place within subjects of philosophy of the history and this discussion has continued until today as is emphasized in our study. In this context in our study, we tried to discuss and interpreted also the repetition within the context of literature.

Keywords: History, Repetition, Event, Fact, Time.

Received Date: 10/09/2019

Accepted Date: 23/12/2019

История и Повторение

Резюме

В статье в первую очередь была рассмотрена суть понятия истории и какие переменные значения она в себе содержит. Различные определения истории на протяжении разных времен наверняка являлись результатом поиска ее смысла. Краеугольными камнями истории являются событие, явление, человек, время и место. Современная история отсчитывается со времен появления человека и долгое время изучалась, как сказания о его деятельности. Однако, именно после того, как события перестали записываться такими, какие они есть, началась семантическая и концептуальная интерпретация истории. Понятие повторения также вошло в это явление, и возник вопрос, состоит ли история из повторений или нет. Вышеуказанное вошло в вопросы философии истории, которая развивалась в и, как отмечено в данном исследовании, этот спор дошел и до наших дней. В связи с этим, в нашей статье с использованием соответствующей литературы методом исследования и комментария была разъяснена тема повторения.

Ключевые слова: история, повторение, событие, явление, время

Получено: 10/09/2019

Принято: 23/12/2019

Giriş

Tarihte olay, kuşkusuz birçok çalışmanın konusu olmuştur. Ancak daha çok olayların kaydının tutulması ve onların sadece bir sebep sonuç ilişkisi dahilinde ele alınması, kanatimizce olayı anlaşılır kılmaktan bizi uzaklaştırmaktadır. Oysa tarihte olay, tarihin en başta gelen problemi olup buna kaynaklık eden etmenlerin analitik olarak incelenmesi ve sorgulanması gerekmektedir.

Tarihin anlamsallığı ve olayların oluşum bahsini incelerken bu konuda ulaşabildiğimiz araştırmaları elden geçirmeye özen gösterdik öyle ki bu hususta türlü yaklaşımlarla karşılaştık: Daha çok *Tarih Felsefesi*'nin konusuna giren bu tür yaklaşımlardan bazıları tarihte olayların kaynağını akla dayandırırken bazıları ilâhi kaynaklar ve bazıları kahramanlara dayandırmaktadır. Ayrıca tarihî olaylarda oluşum sistemini *determinizm* veya *zorunluluğa* dayalı olarak açıklayanlar da bulunmaktadır.

Olayların oluşumuna dayalı açıklamalar gibi tarihte olayların tekrarının olup olmadığı bahsi de üzerinde söz söylemeye değer bir konu. Tarih, belli bir yer, belli bir zaman ve belli kişilerin etkisiyle meydana gelen dinamik bir bütünlük olup; zaman ve insan faktörü de sürekli değiştiğine göre olaylarda aynılığın olması aslında mümkün değil. Zaten 19. yy'da bir bilim olarak gelişen tarih ilmi de tarihin tekrarlarından oluşmadığını savunmaktadır. Bu bağlamda çalışmamız tarihin genel olarak anlamına değinip temel kavramlar ekseninde tekerrürü tartışmaktadır.

Ana Hatlarıyla Tarih, Temel Kavramlar ve Görüşler

İnsanlarda sürekli geçmişi öğrenme merakı var. Oysa geçmiş tüm hususlarıyla olup bitmiş ve kapanmıştır. Bu kapanmışlık ve olup bitmişlik insanların onu daha çok anlama ve sorgulama ereklerini ortaya çıkarmıştır. Geçmişin sorgulanması ve neyin nasıl olduğunun anlaşılmaya çalışılması uğraşının adına bilimsel anlamda *tarih* denilmesi çok eski dönemlere dayanmaz. En eski dönemlerde esasen geçmişin izlerini sürmek yerine sırf olan olayları yazmak ve bunu hikâyelemek temel yazın şekliyen, modern insanın bu duruma çizgi çekip geçmişini sorgulaması, bu durumu kökten değiştirmiştir. Esasen tarih, ne geçmişin hikâyesi ne de olup bitmiş olayların cansız bir tanığıdır. Tarih, canlı bir bilinç varlığıdır. İşte gelişen insanlığın bunu fark etmesi ve sorgulama yoluna gitmesi analitik tarzda sorgulayıcı *tarih biliminin* önünü açmış ve bu

disiplinin bağımsız bir bilim dalı hâline gelmesi, kendine münhasır metodolojisi ve çalışma tarzlarının belirlenmesi sorgulanır olmuştur.

Tüm bilimlerin çatısı sayılan felsefe, *tarih* denilen uğraş alanının da mecrasına sokulmuş Voltair'in ilk kez kullandığı *Tarih Felsefesi* tabiri ile tarihin sırf geçmiş zamanların bilgisini arama yerine, onun kapsamına giren şeylerin nedenleri ve sonuçlarını farklı bakış açılarıyla sorgulama eklektiğini doğurmuştur.

Tarih, canlı bir bilinç varlığıdır ve kendisiyle ilgilenen tarihçiyle iç içedir. Toynbee'nin tarihçiyi anlatırken kullandığı “*bir ayağı bugünde bir ayağı geçmişte; gözlerini geleceğe diken adam*” tiplmesi hem tarih hem de tarihçi hakkında kuşkusuz bize tarihin geçmiş, bugün ve gelecek arasındaki kesintisiz bir bütünlük olduğu yolunda fikir vermektedir. Tarihi sırf geçmişin bilgisi olarak düşünmek yeterli değil. Zira tarih kavramının *neliği* sorgulanırken içeriklerinin yapılarında yer alan kavramlar bizi çok farklı bakış açılarına götürmektedir. Tarih, çok girift içerikler sunan ve insanla ilişkili olan yapısı nedeniyle kendisi hakkında sürekli düşünceler ileri sürülen, yorumlar yapılan bir hâl almıştır.

Tarih kelimesinin Arapça kökeni ile ilgili olarak Arap gramercilere göre *te'rih* kelimesindeki hemzenin elife dönüştürülmesiyle oluşan tarih kavramı, Arapçanın Kays şivesindeki *erehe* sözcüğünden neşet etmiştir. Mevcut sözcük, Ayni'nin de ifade ettiği gibi zaman anlamı vermektedir. Tarih kavramının sözlük anlamıyla ilgili olarak ise Ay'ın hareketlerine bakarak zamanı belirleme manası üzerinde durulmaktadır.¹ Zeki Velidî Togan'a göre ise tarih sözcüğü İbranice Ay anlamına gelen *yarex* kelimesinden doğmuştur. Nitekim Yunancadan Latinceye geçen *historia* kelimesi de Araplara *astura* şeklinde geçmiştir.² Tarih kelimesinin ifade ettiği anlam, bir uğraş ya da düşün alanının tanımı olarak incelendiğinde ise bizi daha geniş perspektifte sonuçlara götürmekle birlikte farklı tarih tanımlarının yapıldığı görülmektedir. Salih Özbaran, bu hususla ilgili olarak farklılıklara neden olan meselelerden birinin tarihin tanımında yer aldığını ifade ederek aşağıda değineceğimiz haliyle görüşlerini ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda Özbaran, Roma tarihçilerinden Livius'un tarih yazıcılığındaki gayesinin, dünyaya hâkim olan bir toplumun başarılarını anlatmak ve hatırlatmak olduğunu ifade etmektedir.³ Bu yaklaşımla düşünüldüğünde insan ve zamanı ele alan bu disiplin esasen farklı devirlerde farklı açıklamalarla gündemde tutulmuş ve bazen olup

¹ Kasım Şülul, “İslam Düşüncesinde Tarih Felsefesi”, *Divan Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, 6, sy. 11 (2001): 91-127.

² Zeki Velidî Togan, *Tarihte Usul*, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1985, 2.

³ Salih Özbaran, *Tarih, Tarihçi ve Toplum*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1997, 2.

bitmiş hadiseler sırf yazmakla yetinilmiş iken bazen de daha sorgulayıcı anlayışla meselelere bakış açısı geliştirmiştir.

Şimdi tarihle ilgili olarak mevcut bakış açılarını değerlendirecek olursak:

Tarihin yararı ve kavramsallığı üzerine birçok yaklaşımların olduğu söz konusudur. Özbaran bu konuda şu ifadeleri kullanmaktadır: “*Üniversitede tarih okumaya şu veya bu etkiyle karar vermiş ve derslikteki yerini almış bir öğrenci grubu karşısına çıktığımda, başka bilim dalları gelir aklıma ve tarih için kolları sıvamış öğrencilerin o başka bilim dalları karşısında ne hissettiklerini anlamaya çalışırım. Bir tıp doktoru adayının ya da bilgisayar mühendisliğinde olmanın gururu içindeki bir üniversite öğrencisinin, tarih dalında yaşamını kurmaya karar vermiş kişiye biraz da alaylı biçimde sorabileceği ‘geçmişin olaylarını ezberleten bir ortamda ne işin var?’ sorusu karşısında alabilecekleri tavrı kestirmeye çalışırım. Tıp çalışmalarındaki yarar, bilgisayarla uğraşmanın getireceği teknik ilerleme ya da kimyadaki bir buluştan elde edilebilecek olanaklar, sağlayabilecekleri kazanç ötesinde, herhangi bir açıklama gerektirmeyecek kadar açık görülebilir; ancak bizim tarihçi adayı mesleğinin yararı konusunda onlar kadar inandırıcı olabilir mi? Karşılaşabileceği sorular, henüz, yanıtlayamayacağı türden olabilir. ‘Geçmiş şeyleri bilmenin ne yararı var?’, ‘Olmuş bitmiş şeyler neden okutulur?’, ‘Geriye değil, ileriye yönelik olmamız gerekirken kafalarımız niçin geçmişin konularıyla doldurulur?’ Bütün bunlara karşı tarihçi adayının, tarih öğretmeni olup geçimini sağlayabileceği ya da ülkesinin geçmişi hakkında araştırma yapıp yararlı olabileceği biçimindeki yanıtları ilk bakışta onu kurtarabilecek türden görülebilir. Ancak tarihin yararı üstüne tatmin edici açıklamaları pek içeremez.”⁴*

Tarihe bir bilinç varlığı dersek, bu bilinç varlığı adeta bir insanın hafızası gibidir. Hafızasını kaybetmiş bir insanın varlığı nasıl anlamsız hale gelecekse tarihinin silinmesi de bir toplumu hafıza kaybına uğratacak vetireler doğuracaktır. Tarihsel hafızanın sürümünün temel kalıpları olan geçmişten günümüze kalan bilinç varlığı tarihin en dinamik yönlerinden biri olacaktır. Tarihin bilinç varlığı malzemeleri üzerinde ileride tekrar duracağız. Bu konuyla alakalı olarak Kütükoğlu’nun ifadesiyle kendini tanımayan, geçmişini bilmeyen bir toplumun hafızasını kaybetmiş bir insana benzetilmesi doğaldır. Bütün insanların geçmişten ders yahut cesaret almaya, onu öğrenmeye ve tecrübe birikimini devralmaya ihtiyacı vardır.⁵

İnsanlarda geçmişi öğrenmenin gizemi hep var olmuştur. Bu gizem onları, tarihin zaten yapanı insan olduğu için daha çok bu konuyla ilgilenmeye sevk etmiştir.

⁴ Özbaran, *Tarih, Tarihçi ve Toplum*, 16-17.

⁵ Mübahat Kütükoğlu, *Tarih Araştırmalarında Usul*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014, 4.

Öyle ki Collingwood şu tespitte bulunmaktadır: “*Tarih, insanın kendisine ilişkin bilgisi için vardır. Tarih, insanın kendini tanımasıdır. İnsanın zaman içinde neler yaptığı ve ne olduğunu ortaya koyar. Ve neler yapabileceğinin tek ipucudur.*”⁶

Bu ipucu aslında bir noktada tarihçiyi bir dedektif gibi yapacak merakın da temel yapıtaşı olacaktır. Tarihçinin bir dedektif hissiyatında olarak geçmişe eğilmesi ve elinde bulundurduğu ipuçlarından yola çıkarak yaşananların izini sürmesi ondaki bitmek tükenmek bilmez merakın sadece bir evresini oluşturacaktır.

Tarih sırf geçmiş yardımıyla bugünü, bugünün yardımıyla geçmişi hatta geleceği bize sunmaz. O, önümüze koyduğu verilerle *geçmiş, bugün ve gelecek* arasında bir köprü kurmamızı sağlar. Ama bu köprünün kurulması ve bağlantı noktalarının inşası doğrudan vesikalara bağlı olsa bile tarihçinin yorumu ve kavrayış gücüne göre de değişiklik gösterecektir. Geçmişte yaşananlar bir yap-bozun parçaları gibi tarihçinin önünde durmaktadır. Tarihçi bu birbirinden kopuk parçaları alarak büyük bir titizlikle bir araya getirip hiç beklenilmeyen hatta tahmin edilemeyen bir *geçmiş-bugün ve gelecek* portresini ortaya çıkarabilir. Tarihçi bu parçaları birleştirirken kuşkusuz birçok etmeni göz önünde bulundurmak zorundadır. Mesela coğrafi, sosyolojik, psikolojik, ekonomik, antropolojik ve daha birçok alanda fikir yürütmelidir. Zira tarih, insanla ilgilidir ve insan, toplumun en küçük yapıtaşı olarak onun önemli bir modelidir. Çok yönlü hissiyat ve kompleks etmenlerin iç içe geçtiği insan hayatı, oluşturduğu tarihe de bu mizacı verecek, dolayısı ile onun anlaşılması için ister istemez çok yönlü bakış açılarının gerekmesi kaçınılmaz olacaktır. Aksi takdirde tarihi yüzeysel sebeplerle açıklayıp çoklu etkileri görmezden gelmek bizi olup bitmiş bir hadiseyi olduğundan çok farklı gösterecek kanaatlere taşıyacaktır.

Yaşanan her an aslında tarihtir. O, hayatın tam kendisidir. En büyük yanılgı tarihin geçmişte kaldığı hissidir. Tarih, temel bileşenleriyle hayatın her anında yer edinen; ama farklı yorumlara maruz kalan bir dinamik bir bütünlüktür. Zira dünü bugünden, bugünü dününden; geleceği bugünden koparmak nasıl mümkün olabilir? Tarihçiliğin belki en karmaşık ve mesleki idesini yönelttiği tutum ve tavır burada başlar. Tarih, tüm bilgi, tecrübe ve envanteriyle merceğini bugündeki geçmişe; yarındaki bugüne tutar. Bugündeki geçmiş, dünün sürümü; gelecek ise bugünün uzantısı olacaktır. Geçmişten geleceğe süren bu devingenlik zaman zaman öyle kör noktalara denk gelir ki

⁶ Robin George Collingwood, *Tarih Tasarımı*, çev. Kurtuluş Dinçer, İstanbul: Gündoğan Yayınları, 2005, 40-41.

tarihçi kendini karanlıklar arasında bulabilir. İşte bu karanlıkta onun yardımına dürüstlüğü, bilgisi ve muhakeme gücü hatta doğru *izsürümsel hermeneutik* becerisi yetişir.

Tarihte bir yaşanılmış, bir yaşanan bir de yaşanılacak bölümler vardır. Yaşanan bölümler kuşkusuz olup bitmiştir. Ve bunun doğru bilgisine ulaşmak çok önemlidir. Esasen tarihle ilgili tartışmalarda söz konusu olan durumlardan biride farklı tarih tanımlamaları ve onu farklı açıklama tarzlarının geliştirilmiş olmasıdır. Buna göre Heredotos, tarihi öyle tanımlamıştı: *İnsanların yaptıklarının zamanla sönüp gitmemesi, Hellenlerin, Barbarların ve bilhassa neden birbirlerine karşı savaştıklarını bildirmek için yazmak*. Roma tarihçilerinden Livius da tarih yazmadaki amacının dünyaya hâkim olan bir topluluğun başarılarını anlatmak ve hatırlatmak olduğunu belirtmiştir.⁷

Tarihte yaşananların sebep-sonuç ilişkileri vardır. Bu yaşananlara sebep olanlar içerisinde çok çeşitli etmenler olsa da bunlardan en kötü olanı kuşkusuz insandır. İşin ilginç sebebi kötü olan insan aynı zamanda sonucunda edilgeni durumundadır. Hem etken hem edilgen olan hem özne hem nesne olan yine insandır. Tarihin nesnesinin insan olduğu hakkında görüşler bulunmaktadır.⁸

Tarihle ilgili insanın çıkaracağı birçok derse dair Durant, *“İnsanoğlu kendi doğasına sadık kalarak kendini gerçekleştirirken, tarihi de yapar. Ve tarih geçmişte yaşanan olayların verileridir.”*⁹ açıklamasını yapar.

E. H. Carr ise tarihin tanımında tarihçiyi esas alarak, *“Tarih, doğrulanmış olgular kümesidir.”*der.¹⁰ Bu ve benzer görüşler tarihe yönelik ne denli dinamik bir bakışın olduğunu bize göstermektedir. Bu dinamik bakış açısı çok farklı tarih düşüncesi ve tasarımı da beraberinde getirmiş olup onun bir bilim dalı olmasının ötesinde bir düşünce olarak üzerinde uğraşılmasına yol açmıştır. Disiplinler bir metotla bilime dönüşürler. Tarih de metodolojik çalışmalarla bir bilim dalı haline gelmiş ve kendi çalışma metodolojisini ortaya koymuştur. Tarihi metodolojik olarak sorgulayan yazarlar kuşkusuz vesikalara bakmalıdırlar. İşte bu bakışın ve insanın yapıp ettikleriyle var olan olayların, kavram analizlerinde en can alıcı tespitleri bize vesikaların sunduğu gerçeği ortaya çıkacaktır. Muhakkak bu yüzden Langlois ve Seignobos, tarihte vesikalara atfen, *“Tarih vesikalarla yapılır. Vesikalar eski zaman adamlarının düşüncülerinden ve fiillerinden kalmış olan izlerdir. İnsanların düşüncülerinin ve fiillerinin aralarında*

⁷ Özbaran, *Tarih, Tarihçi ve Toplum*, 1-7.

⁸ Togan, *Tarihte Usûl*, 16.

⁹ Will Durant, Ariel Durant, *Tarihten Dersler*, çev. Bozkurt Güvenç, İstanbul: Bedir Yayınları, 1992, 37.

¹⁰ Edward Hallet Carr, *Tarih Nedir*, çev. Misket Gizem Gürtürk, İstanbul: İletişim Yayınları, 1996, 14.

görülebilecek izler bırakanlar pek azdır, bu izlerde kaldıkları vakit, seyrek olarak devamlı kalırlar. Herhangi bir kaza onları silmeye yeter. Vesikalar olmayınca tarih yoktur.” diyerek bir bilim dalı haline gelen tarihte vesikacılığın önemine işaret etmişlerdir.¹¹

Buraya kadar ana hatlarıyla tarih kavramını ve bu kavramdan hareketle kendine özgü bilimsel metodolojisi belirlenmiş tarihten bahsettik. Kuşkusuz tarihin anlamsallığını sorgulamak ve bununla alâkalı daha birçok görüşe yer vermek ayrıca onun metodolojisinin gelişim aşamalarını derinlemesine incelemek şimdiki çalışmamızın konusu dışındadır. Bu konu başlı başına ele alınmalı ve incelenmelidir.

Tarih ve Tekerrür

Tarihin anlamsal ve kavramsal oluşumunu ele aldıktan sonra şimdi tekerrür bahsine değinmek istiyoruz. Tarihin içeriklerine baktığımızda bütünsel bir oluşum yapısı görürüz. Bunlar olay, olgu, zaman, insan ve mekân gibi etmenlerdir. Esasen tarih, bu etmenlerin birbiriyle anlamlı bir bütün oluşturduğu bir gerçekliktir.

Zincirin halkaları gibi birbirine bağlı olan olaylar insan, zaman ve mekânın izleri ve etkilerini taşır. Bir olayın sebebi başka bir olayın sonucu olarak karşımıza çıkar. Olaylar eylemsel verileri bünyelerinde taşıırken, bu olaylardan doğan olgular eylemsellikten ziyade meydana gelmiş birçok olayın adeta sonucu ve onların genel geçerli hale gelmiş kesin halleri olur. Bilindiği gibi 1071 *Malazgirt Zaferi* bir olay, bu savaşın ardından başlayan *Anadolu'nun Türkleşme ve İslamlaşması* ise bir olgudur. Yine *Türk Kurtuluş Savaşı* bir olaylar bütünü iken, *TBMM'nin açılması* ise ulusal egemenlikle birlikte yeni bir devletin kurulduğunun göstergesi olarak bir olgudur. Demek ki olaylar olguları besler ve vücuda getirir. Zaman ise durdurulamayan ve sürekli ilerleme eğiliminde olan bir dinamik etmendir. Tarihin adeta durdurulamayan lokomotifidir. Burada basit bir analogi yapacak olursak: İşte insan bu bindiği lokomotifte bazen etken bazen edilgen olarak ve kişiliği ile karakterini de her ne biçimde olursa olsun karıştığı olaylara yansıtarak tarihin önemli bir parçası olmuştur.

İnsan iradesi olan bir varlıktır. Geçmişten dersler çıkarır ve gününü yaşar hatta aklını kullanarak geleceğe sağlam adımlarla yürür. Peki iradesini kullanan, yaşadığından dersler çıkaran, aklıyla hareket eden bir insanın her durumda etki ettiği olayların tarih içerisinde birebir tekrarı söz konusu olabilir mi? Tabi ki olamaz.

¹¹ V. Ch., Langlois- Ch., Seignobos, *Tarih Tetkiklerine Giriş*, çev. Galip Ataç, İstanbul: Devlet Basımevi, 1937, 15 vd.

Olayların hep aynı bütünlükte ve aynılıkta tekrarı için ona etkide bulunan insan faktörünün de tam etkisiz olması gerekir. Burada ağırlıklı olarak insandan söz etmemiz tarihî olaylar üzerinde en kesif etkiyi insanın bırakma gücünden kaynakladığını düşünmemizdir.

Zaman içindeki değişimleri, insanın varoluşundaki serüveni, geçmişin kaydı ve yorumu olarak da özetleyeceğimiz *tarih*, özelde insanın genelde insanlığın bir *hatıra defteridir*. Hatırlandıkça değer kazanan, hedefe yürürken yolumuzu aydınlatan, doğru yorumlama şansı ve imkânı veren zaman kaybının önüne geçen aynı acıların yaşatılmasını önleyen önemli bir tecrübeler bütünüdür. Aslında yukarıda vurgulanan tarihin salt tekrarından ziyade, geçmişten ders çıkarılmamasının neticesinde düşülen hataların sonuç bağlamında yol açtığı durumlardır. Yani hataların göz ardı edilmesinin geçmişteki davranışlarla benzeşmesi yönündedir.

Kimi düşünürler *ilerlemeci tarih anlayışını* üretmiş ve tarihî sürekliliği toplumların gelişimine bağlamıştır. Bu yaklaşıma yani *düzpektif ilerlemeci çizgiye* dahil edilen filozoflar, *Augustinus, Fichte, Schelling, Hegel* ve *Marx*'dir. Diğer bir tarih yaklaşımı da *Dairesel Tarih Anlayışı*dır. *Döngüsel Tarih Anlayışı* olarak da ifade edilen bu tarih yaklaşımına dahil edilenler, *İbni Haldûn, Vico, Spengler* ve *Toynbee*'dir.

İbni Haldûn, tarih felsefesinin kurucusu ve tarih üzerine sarf ettiği fikirleriyle dünya tarihçiliğine yön veren bir filozof olmasının yanında tarihle ilgili şu tespitle bulunması bize konumuzla ilgili önemli bir fikir vermektedir ki onun mevcut yaklaşımı esasen tarihin tekerrürü bahsinde de bize yön vermektedir: Öyle ki ünlü filozofun, "*Tarih tekerrürden ibarettir*" düşüncesi doğrultusunda ortaya koyduğu devletin döngüsel olarak geçirdiği aşamalar ilginçtir: Birinci aşama zafer dönemidir. Bu aşamada rakipler yenilir. İkinci aşama istibdat devri olup yönetici iktidarı tamamıyla ele alır. Üçüncü evre ferağ aşaması olup bu evrede yöneticiler için rahatlık devri başlar. Dördüncü evre, huzur ve barış dönemi olup bu dönemde eski yönetici veya hükümdarların yaptıkları iyi şeyler örnek alınarak devletin varlığı devam ettirilir. Beşinci aşama ise israf dönemi olarak hükümdar ve çevresi israfı karıştır. Bu durum devlet düşmanlarını mutlu eder. İsrafın arttığı bu dönem nihayetinde *bedevi* toplumun *hadari* toplumu mağlup etmesi görülür.

Bu durum döngüsel olarak devam eder.¹² Bu durum bize tarihsel tekerrürü anımsatmaktadır. Bu bağlamda bazen "*tarih tekerrürden ibarettir*" denir. Tarihte

¹² İbni Haldûn, *Mukaddime*, çev. Süleyman Uludağ, c. 1, 6. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2009, 399-401.

meydana gelen olayların her biri elbette kendi özgünlükleri içinde gerçekleşmektedir ama sürekli birbirini takip eden bir olaylar zinciri olarak da tekrardan ibaret oldukları yadsınamaz. Doğa ve hayat da aynı döngüyü sürdürür. İnsanlar doğar, büyür ve ölür. Evet, hayat döngüsel bir şekilde hareket eder. Hayatın bu hareketi ve değişimsel boyutu felsefeyi hep ilgilendirmiştir; Platon'dan Aristoteles'e ondan Farabi'ye ondan İbni Haldûn'a, Descartes'tan Leibniz'e, Hegel'den Nietzsche'ye kadar filozoflar bu mesele üzerine düşünmüş; “*olay, oluşum, meydana gelme*” gibi kavramlar etrafında teoriler üretmiştir.

Tekerrür kavramı ile ilgili olarak en keskin sözleri söyleyen isimlerden biri olan Kierkegaard, “Tekerrür mümkün mü? Nasıl bir öneme sahip? Bir şey tekrar edildiğinde kendisinden bir özellik kaybeder mi? Yoksa tam tersine bir şey mi kazanır?” şeklinde ilginç sorular sorarak işe girişmekte ve Yunanlar için “hatırlama” ne kadar önemliyse, “tekerrür” de modern felsefede o kadar önemlidir derken genel olarak Yunanlar nasıl bütün bilmenin hatırlamadan ibaret olduğunu öğrettiyse, modern felsefe de bütün hayatın bir tekerrür olduğunu öğretecektir demektedir ve tekerrür ve hatırlamanın bir hareket olarak aynı fakat zıt yönde olduklarını söylüyor. Hatırlamak geriye doğru bir harekettir; geçmişte olanın, öğrenilenin çağrışımların da yardımıyla geri çağrılmasıdır. Tekerrür ise ileriye doğru bir harekettir; deneyimlerimiz ve öğrendiklerimizin tekrar ede ede birikim haline getirilmesi ama bir köşeye saklamadan taze ve canlı tutulmasıdır. Kierkegaard'a göre tekerrür insanı mutlu eder çünkü tekerrür yaşanmış bir olay veya öğrenilmiş bir bilginin her seferinde sınanarak gözden geçirilerek tekâmül etmesidir. Her yineleme, böylece bir yenileme, güncelleme, varsa eksiklerini tamamlama veya daha zengin bir görgü ve bilgiye varmadır. Her hatırlama ise tersine, kişiyi mutsuzluğa sürükler. Hatırlanan, doğası gereği geçmişte kalmış ve unutulmuş olandır. Mutlu bir anıyı bile hatırlamak, sevinçten ziyade geçmişte kalan günlere dair bir hüznü getirir.¹³

Tarihin aynen tekrarlanmasının mümkün olmadığı ama onun yapılarında belli bir tekrarı olduğunu ama bunun olayların aynılığından değil yapılarda var olan döngülerden ileri geldiğini ileri süren Karatani ise aslında sanki materyalizmle uyuşmayan tekerrür fikrini yumuşatmak ister gibidir.¹⁴ Karatani'nin mevcut yaklaşımı tarihin yapılarında mevcut bir döngünün sürekliliğini ifade de ifade etmektedir. Bu bağlamda insanın eseri olan tarihin insan doğasının dinamizmiyle koşut olarak ilerlediğini düşünmemiz onun belirli tekrarlar ile ortaya çıkma durumunu bize göre

¹³ Soren Kierkegaard, *Tekerrür*, çev. Zeynep Talay, İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2014, 15. vd.

¹⁴ Kojin Karatani, *Tarih ve Tekerrür*, çev. Erkal Ünal, İstanbul: Metis Yayınları, 2013, 30 vd.

mümkün kılmaktadır. Zaman ve kişiler gibi tarihin temel unsurlarının haricinde benzer sebeplerin tesiriyle benzer gelişmelerin yaşanması anlamında ise tekrür vardır demek hatalı bir yaklaşım olmayacaktır.

Sonuç

İnsanın var olması ile başlayan tarih, onun yaşadığı mekân, zaman ve kendisinin ortak noktada bulunduğu yapısal bütünlüğün adı olsa gerektir. İnsanın nasıl yaşayıp ettiğini ortaya koymak adına kadim devirlerde daha çok hikayeci sistemle vurgulanan tarih zamanla devletlerin günlük hadiselerini anlatan bir kronikler olarak ele alınmış ve düşünülmüş 17. yy’ dan beri ise ilmi metodolojisi düşünülerek son yüz elli yıldır bir müstakil bilim sahası olarak ele alınır olmuştur. Tarihin anlamlandırılması bağlamında ona bilimsel anlam kazandırarak tarih felsefesinin kurucusu olarak kabul edilen İbn Haldûn, kurduğu anlamsal teorilerle hem kendinden önceki tarihçileri hem de çağdaşlarını ciddi tenkitlere tabi tutmuş ve “eserlerinde anlayış, muhakeme ve insan çıkarımlarında hatalar vardır” diye tenkit etmiştir. İbn Haldûn, kurduğu tarih felsefesiyle modern tarihçiliğe de etkilerde bulunmuş, ilerlemeci ve materyalist tarih anlayışlarının ortaya çıkmasında bile ciddi etkiler göstermiştir. Tarihin tekerrürü konusu çokça tartışılan bir konudur. Bu bağlamda tarihin tekerrürü denildiğinde geçmiş zamanların birebir tekrarının sanılması yanlıgı olacaktır. Zira bu mümkün değildir; ama insan ve çeşitli faktörlerin etkilerinin olaylar bağlamında yinelenmesi olarak söylendiğinde bu tekerrür olarak değerlendirilebilir. Daha çok bir tarih felsefesi olarak düşünülen tarihin tekerrürü bahsi kuşkusuz insan doğasının ve gelişmelerdeki tesirlerinin dikkate alınması ile de ilgilidir. Buna göre tarih bağlamında tekerrürün mümkünlüğü göz ardı edilemez.

Kaynaklar

- CARR, E. H., *Tarih Nedir*, çev. Misket Gizem Gürtürk, İstanbul: İletişim Yayınları, 1996.
- COLLINGWOOD R.G., *Tarih Tasarımı*, çev. Kurtuluş Dinçer, İstanbul: Gündoğan Yayınları, 2005.
- İBNİ HALDÛN, *Mukaddime*, çev. Süleyman Uludağ, c. 1, 6. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2009.
- KARATANI, K., *Tarih ve Tekerrür*, çev. Erkal Ünal., İstanbul: Metis Yayınları, 2013.
- KIERKEGAARD, S., *Tekerrür*, çev. Zeynep Talay, İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2014.
- KÜTÜKOĞLU, M. *Tarih Araştırmalarında Usul*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014.
- LANGLOIS V. Ch., SEIGNOBOS, Ch., *Tarih Tetkiklerine Giriş*, çev. Galip Ataç, İstanbul: Devlet Basımevi, 1937.
- ÖZBARAN S., *Tarih, Tarihçi ve Toplum*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1997.
- TOGAN, Z. V., *Tarihte Usul*, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1985.
- ŞÜLUL, K., “İslam Düşüncesinde Tarih Felsefesi”, *Divan Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, 6, sy. 11, (2001): 91-127.
- WILL, D., WILL, A., *Tarihten Dersler*, çev. Bozkurt Güvenç, İstanbul: Bedir Yayınları, 1992.